

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Лека Ю.В.

аспірант,

*Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

КЛАСИФІКАЦІЯ МОТИВІВ ЗЛОЧИНУ: НАУКОВІ ПІДХОДИ

Серед усіх складових суб'єктивної сторони складу злочину мотиву надається значення рушійної сили, двигуна, що штовхає людину на вчинення протиправного діяння. Будучи ядром мотиваційного процесу, мотив повинен бути врахований при кваліфікації злочинного діяння та призначенні покарання. Аналіз чинного Кримінального кодексу України вказує на наявність різноманітних мотивів, кожен з яких має різне соціально-психологічне підґрунтя та етичну оцінку. З одного боку ці розбіжності ускладнюють можливість класифікації мотивів, з іншого – є однією з причин появи різних підходів та критеріїв до їх розмежування. Як зазначає Кудрявцев В.М., для того, щоб детально розглянути проблему мотивів злочинної поведінки, недостатньо обмежитись визначенням самого мотиву; потрібно точно знати, про які мотиви йде мова. Для цього необхідний перелік мотивів, а краще – їх класифікація [6, с. 56].

В юридичній та психологічній літературах є багато робіт, присвячених питанню класифікації мотивів злочинів. Кожен науковець давав свій перелік мотивів, беручи за основу той чи інший критерій класифікації. Однак, до сьогодення немає єдиної системи класифікації мотивів злочинів. Перші спроби здійснити класифікацію мотивів відбулись у 20 ст. Оскільки в той час мотив визначався як суто психологічна категорія, то і поділ мотивів здійснювався під кутом психології. До прикладу, Л.І. Петражицький поділяв мотиви на дві категорії: 1) «императивные» (побуждения нравственного долга); 2) «императивно-атрибутивные» (веление права) [8, с. 21-22];

М.П. Чубинський говорить про так звані моральні та антиморальні мотиви [2, с. 35]; А. Герцензон, виходячи з моральної і правової оцінки мотиву поділяє їх на три основні групи : контрреволюционные мотивы; 2) низменные мотивы; 3) мотивы, обусловленные неустойчивостью и недисциплинированностью [3, с. 343-344].

Такі підходи до класифікації мотивів є досить абстрактними та носять більш загальний характер. У своїх працях автори самі зазначали, що їх напрацювання потребують подальшого удосконалення та деталізації [7, с. 66-67].

Однією із найбільш вдалих класифікації психологічного напрямку вважається класифікація, запропонована А.О. Маслоу. Він систематизує мотиви, виходячи з їх соціального рівня. Нижчу ланку займають мотиви, пов'язані з фізіологічними потребами (голод, сексуальні потреби та ін.); наступну сходинку займають мотиви, пов'язані з потребами в безпеці та захисті від болі, страху, гніву; найвищу ланку займають мотиви, пов'язані із самоактуалізацією та потребами в розумінні та осмисленні [6, с. 56].

Для того, щоб класифікація мотивів злочину мала правозастосовну функцію, її необхідно доповнити юридичним змістом. Для юридичної класифікації мотивів злочинів необхідно знайти всі мотиви, які зазначені в чинному кримінальному законодавстві. Проблема в тому, що законодавець визначає мотиви дуже обмежено, а в деяких випадках взагалі застосовує інші техніко-юридичні прийоми (інтереси, заінтересованість тощо). У російській літературі існує декілька варіантів класифікації мотивів. Вагомими є напрацювання С.А. Тарарухіна, який поділяв мотиви за джерелами походження на суспільні та особисті; І.М. Даньшина, який поділяє мотиви, враховуючи мету та характер злочинних дій [9].

Особливої уваги заслуговує класифікація П.С. Дагеля, який класифікує мотиви злочину, взявши за основу критерій соціального напрямку. Відповідно до нього, існують такі групи мотивів:

1) Суспільно– небезпечні мотиви (антидержавні мотиви, особисті мотиви, релігійні мотиви). Вони носять кримінально-правовий зміст і враховуються при кваліфікації злочину та призначення покарання.

2) Суспільно-нейтральні мотиви (образу у зв'язку з неправомірними діями потерпілого, сором, жалість та співчуття, матеріальна зацікавленість. Ці мотиви не впливають на прийняття рішень у кримінально-правовій сфері та призначення покарання).

3) Суспільно-корисні мотиви. Вони можуть виступати в якості пом'якшуючих обставин (мотиви захисту від суспільно-небезпечного посягання тощо) [5, с. 162].

Таким чином, П.С. Дагелю вдалось вийти за рамки Кримінального кодексу і перенести оцінку вчинків людей з точки зору їх шкідливості для суспільства на мотиви злочинів [2, с. 37].

Щодо напрацювань українських вчених в питанні класифікації мотивів злочинів, варто звернути увагу на класифікації запропоновані Верешою Р.І., Грищуком В.К. та Фрісом П.Л. Зокрема, у підручнику з Кримінального права, Р.І. Вереша виділяє мотиви низького характеру (корисливість, садистські нахили, хуліганські мотиви), та мотиви, позбавлені цього моменту (неправильно сприйняті інтереси держави, суспільства, окремих осіб, вчинення злочину під впливом тяжких обставин) [1, с. 146-147]. Такої ж позиції притримується і Грищук В.К. [4, с. 89]. Науковець Фріс П.Л. у своєму підручнику з Кримінального права дає більш розгорнуту класифікацію мотивів, поділяючи їх на антисоціальні (політичні, насильницько-агресивні, корисливі); асоціальні (егоїстичні, анархо-індивідуалістичні); псевдосоціальні мотиви окремих груп, що суперечать інтересам суспільства); протосоціальні (при переростанні соціально-сприйнятливих мотивів у мотиви злочину) [10, с. 144].

Серед наукових підходів щодо можливих класифікацій мотивів злочину існує думка про застосування так званого комплексного підходу. Зокрема Кудрявцев В.Н. у своїй праці «Борьба мотивов в преступном поведении», застосовуючи комплексний підхід, класифікує всі можливі мотиви та позитивні та негативні, тим самим підтверджує можливість одних мотивів поглинати інші і навпаки [6, с. 67].

Підсумовуючи вищенаведені наукові позиції щодо класифікації мотивів злочину слід зазначити, що підходи, які були запропоновані у 20 ст. радянськими вченими значно доповнилися та удосконалилися сучасними науковцями. Однак виробити єдину класифікаційну систему мотивів з єдиними критеріями неможливо, зважаючи на багатогранність категорії мотив та його різне сприйняття. Будь яка класифікація в силу її умовності не здатна врахувати всі можливі стани, в якому може перебувати та чи інша категорія. Тим часом будь яка категорія може збільшувати чи зменшувати те значення, яке надано йому в класифікаційній системі. Це стосується і мотиву злочину. Тому оцінюючи мотив в тій чи іншій класифікації потрібно враховувати ті

конкретні обставини об'єктивного та суб'єктивного плану, під впливом яких виник той чи інший мотив [2, с. 40].

Список використаних джерел:

1. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 320 с.
2. Волков Б.С. Мотивы преступлений: Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование / Волков Б.С. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1982. – 152 с.
3. Герцензон А.А. Уголовное право. Часть общая. – М., 1948. – С. 343-344.
4. Гришук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник / Віктор Климович Гришук. – Київ : Ін Юре, 2006. – 567 с.
5. Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве [Текст] / П.С. Дагель // Учёные записки ДВГУ, вып. 21, ч. 1. – Владивосток, 1968. – 188 с.
6. Кудрявцев В.Н. Борьба мотивов в преступном поведении / В.Н. Кудрявцев. – М.: Норма, 2007. – 128 с.
7. О значении мотива преступления при изучении и предупреждении преступления. Вопросы борьбы с преступностью», вып. 10, В 74. М.: «Юридическая литература», 1969. 176 с.
8. Петражицкий Л.И. О мотивах человеческих поступков, в особенности об этических мотивах и их разновидностях / [Соч.] проф. Л.И. Петражицкого. – СПб. : Тип. Э.Л. Пороховщиковой, 1904. – 75 с.
9. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину / А.В. Савченко. – К., 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z413_23.html
10. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.